Katekeżi fil-qosor dwar l-Enċiklika tal-Papa Franġisku *Laudato Si'* (Tkun Imfaħħar)

Ħsibijiet mill-Enċklika tal-Papa Franġisku,
Laudato Si' (Tkun Imfaħħar)

1. ID-DAR KOMUNI TAGĦNA

Il-Papa Franġisku tana diversi kitbiet: L-*Evangelii Gaudium*, Il-Ferħ tal-Evanġelju (Novembru 2013); il-*Misericordiae Vultus,* Il-Wiċċ tal-Ħniena (April 2015); il-*Laudato Si',* Tkun Imfaħħar (Mejju 2015); l-*Amoris Laetitiae,* Il-Ferħ tal-Imħabba (Ottubru 2015); *Gaudete et Exsultate*, Ifirħu u Thennew (Marzu 2018) u *Christus Vivit*, Kristu Jgħix (Marzu 2019).

Il-*Laudato Si*' hi Enċiklika li tieħu l-isem mill-poema ta' San Franġisk t'Assisi "Tkun imfaħħar, Mulejja", li fiha jfakkarna li d-dinja hi d-dar komuni tagħna, li qisha wkoll oħtna li magħha naqsmu ħajjitna, u bħal omm sabiħa li tilqagħna f'dirgħajha. San Franġisk jgħid: "Mulejja, tkun imfaħħar f'oħtna u ommna l-Art, għax minnha l-għajxien u hi tmexxina, u tagħti frott ta' kull xorta, tagħti l-ward bi lwien u ħxejjex".

Il-Papa juri l-ħsara li ilha ssir fl-ambjent billi jgħid li oħtna l-Art mhix kuntenta b'dak li qed inġibulha meta ma nibżgħux għall-ġid li Alla qiegħed fiha. Dan isir għax naħsbu li aħna s-sidien u l-ħakkiema tal-art u li għandna d-dritt li nħarbtuha kif irridu. Dan jirriżulta f'tinġiż fl-ambjent li qed jaffettwa l-ħajja tagħna lkoll. U l-iktar li jbatu meta l-art tkun maħqura u mħarbta huma l-foqra.

Iktar ma jgħaddi ż-żmien, il-ħsara fl-ambjent qed ikollha konsegwenzi drammatiċi. Għalhekk li fl-aħħar 50 sena l-Knisja, permezz tal-Papiet wissiet li l-aqwa progressi xjentifiċi, il-ħiliet tekniċi tal-għaġeb, it-tkabbir

ekonomiku, jekk ma jkunux imsieħba minn progress soċjali u morali, fl-aħħar mill-aħħar iduru kontra l-bniedem. Il-Papiet kemm-il darba wrew il-ħtieġa urġenti ta' bidla radikali fl-imġiba ta' min qed imexxi l-pajjiżi. Jekk dawn se jibqgħu jittraskuraw l-ambjent, se nispiċċaw vittma ta' dak li jidher żvilupp u progress.

Il-qerda tal-ambjent hi ħaġa serja ħafna, mhux biss għax Alla fada d-dinja f'idejn il-bniedem, imma wkoll għax l-istess ħajja tal-bniedem hi don li għandu jitħares minn kull mod ta' tifrik. Hi ħasra li l-bniedem tal-lum bħal donnu mhu jara ebda siwi ieħor fl-ambjent naturali tiegħu għajr dak li jservih għall-użu u konsum immedjat tiegħu. Fost id-dnubiet kontra l-ambjent hemm il-qerda tad-diversità bijoloġika fil-ħolqien, użu ta' kimiċi li qed iġibu bidla fil-klima, it-tnaqqis tal-foresti naturali, it-tniġġis tal-ilmijiet, tal-ħamrija u tal-arja.

Fl-Enċiklika *Laudato Si'* (Tkun imfaħħar), il-Papa Franġisku jistedinna ngħaddu mill-konsum għas-sagrifiċċju, mir-regħba għall-ġenerożità, mill-ħela għall-ħila li naqsmu dak li għandna mal-oħrajn, li ngħaddu minn dak li rridu aħna għal dak li għandha bżonn id-dinja, id-dar komuni tagħna.

2. DAK LI QED JIĠRI LID-DAR TAGĦNA

S'issa tajna ħarsa ħafifa lejn l-Enċklika tal-Papa Franġisku *Laudato Si'* (Tkun Imfaħħar). Ngħaddu għat-tħassib tal-Papa għal dak li qed jiġri lid-dinja, li hu jsejħilha "id-dar komuni tagħna". Hu tħassib sinċier u li jnikkitna minħabba tant għamliet ta' tinġiż li qed jolqtu kuljum il-ħajja tagħna, l-aktar lill-foqra hekk li jwasslu għal miljuni ta' mwiet bikrija.

Man-nifs li nieħdu qed nibilgħu kwantitajiet għolja ta' duħħan minn karburanti li nużaw biex insajru jew biex nisħnu. Tinġis ieħor li jġib il-mard hu kkawżat mill-mezzi tat-trasport, mid-dħaħen tal-fabbriki, mir-rimi ta' sustanzi li jħallu l-aċtu fil-ħamrija u minn kimiki velenużi. It-teknoloġija qed tippretendi li hi s-soluzzjoni għall-problemi, imma mhix kapaċi ssolvihom, l-aktar għax hi marbuta mal-interessi finanzjarji.

L-iskart għandu sehem kbir fit-tinġiż u f'xi ambjenti hu perikuluż, għax qed jinħolqu mijiet ta' tunnellati ta' velenuż u radjuattiv li ma jistax jiġi riċiklat. M'aħniex nimmoderaw il-konsum u lanqas qed inżidu l-użu effiċjenti tas-sisitema tar-riċiklar. B'hekk id-dinja, "id-dar tagħna", qed tinbidel f'maħżen enormi ta' żibel. L-anzjani jiftakru b'nostalġija l-pajsaġġi ta' dari, li issa jidhru mirduma taħt munzelli ta' żibel mixħut 'l hawn u 'l hinn. Kemm l-iskart industrijali u kemm il-prodotti kimiċi użati fl-ibliet u fl-għelieqi, jistgħu jipproduċu ħafna tinġis fl-inħawi industrijali. Pereżempju, il-parti l-kbira tal-karta li tinħadem tintrema bla ma tiġi rriċiklata. Dan għax is-sistema industrijali ma żviluppatx il-ħila li tassorbixxi l-iskart u tużah mill-ġdid.

Aktar ma jgħaddi ż-żmien, il-klima qiegħda tisħon b'mod inkwetanti, mhux biss mill-elementi naturali, bħall-attivita' vulkanika, imma wkoll mill-bniedem li qed juża gassijiet li jintefgħu fl-arja. B'hekk is-sħana tar-

raġġi tax-xemx riflessi mid-dinja ma titħalliex tixtered fl-ispazju. Blokok sħaħ ta' silġ polari qed jinħallu b'effetti diżastrużi u qed jinqerdu l-foresti tropikali li jgħinu biex irażżnu l-bidla fil-klima. Periklu ieħor hu xħin jogħla l-livell tal-baħar, li jista' joħloq sitwazzjonijiet gravi ħafna meta nqisu li kwart tal-popolazzjoni tad-dinja tgħix fuq xatt il-baħar jew ħafna qrib tiegħu, u l-parti l-kbira tal-ibliet il-kbar insibuhom fuq il-kosta.

Il-Papa jwissi li jekk nibqgħu mexjin kif aħna mexjin bħalissa, f'dan is-seklu nafu nkunu xhieda ta' bidliet fil-klima li qatt ma konna rajna bħalhom qabel.

IL-ĦTIEĠA TAL-ILMA

Il-Papa Franġisku jitkellem dwar l-importanza tal-ilma, riżors li n-nuqqas tiegħu iqajjem tħassib serju. L-ilma hu essenzjali għall-oqsma tas-saħħa, il-biedja u l-industrija u għalhekk irridu nibżgħu għalih għax id-domanda għall-ilma qed tkun ogħla milli joffru s-sorsi minfejn qed inġibuh, b'konsegwenzi koroh għal issa u għall-futur.

Fejn jidħol l-ilma pubbliku, il-faqar nsibuh l-aktar fl-Afrika, fejn partijiet kbar tal-popolazzjoni m'għandhomx aċċess kif inhu xieraq għall-ilma tax-xorb, u jkollhom iġarrbu xhur ta' nixfa li jagħmlu iżjed diffiċli l-produzzjoni tal-ikel. Hemm ukoll il-problema tan-nuqqas ta' kwalità ta' ilma tajjeb disponibbli għall-foqra, li qed twassal għal ħafna mwiet ta' kuljum. Fost il-foqra spiss insibu mard marbut ma' ilma kkontaminat minn sustanzi kimiċi. Il-mard tad-disinterija u tal-kolera, li jiġu minn servizzi sanitarji mhux adegwati u minn ħażniet ta' ilma mhux nadif, iġibu tbatija u mwiet, l-aktar fost it-tfal.

L-ilma li jittella’ mill-art f’ħafna postijiet hu mhedded mit-tinġis li qed jikkawżaw ċerti attivitajiet ta’ tħaffir, biedja u industrija, fuq kollox f’pajjiżi fejn m’hemmx biżżejjed regolamentazzjoni u kontrolli xierqa. Minbarra t-tinġis li jarmu l-fabbriki hemm id-deterġenti u l-prodotti kimiċi li jużaw in-nies f’ħafna postijiet tad-dinja, li għadhom qed jintremew fix-xmajjar, għadajjar u ibħra.

Il-Papa jgħid li filwaqt li l-kwalità tal-ilma disponibbli dejjem sejra għall-agħar, f’xi postijiet qed tiżdied it-tendenza li wieħed jipprivatizza din ir-riżorsa skarsa, u allura tinbidel f’oġġett ta’ negozju. Jgħid li l-ilma nadif u tajjeb għax-xorb hu dritt fundamentali għal kuħadd. L-għajxien tan-nies jiddependi mill-ilma, li hu kundizzjoni biex jitħaddmu d-drittijiet umani l-oħra. Il-Papa jwiddeb li d-dinja għandha dejn soċjali għoli mal-foqra li m’għandhomx aċċess għall-ilma tax-xorb. Dan id-dejn jista’ jinfeda billi tingħata iktar għajnuna biex il-pajjiżi l-iżjed foqra jkollhom ilma nadif u servizzi ta’ tisfija tal-ilma. Ħi wkoll ħasra li qed naraw ħela tal-ilma mhux biss fil-pajjiżi żviluppati, imma wkoll f’dawk li għadhom qed jiżviluppaw u li għandhom ħażniet kbar tiegħu. Dan ifisser li parti mill-problema tal-ilma hi kwistjoni edukattiva u kulturali, għax m’aħniex konxji biżżejjed minn kemm hi gravi s-sitwazzjoni.

In-nuqqas ta’ ilma sa jwassal biex jogħla l-prezz tal-ikel u l-prodotti li jiddependu mill-użu tiegħu. Jekk ma jittiħdux passi malajr, fi żmien ftit għaxriet ta’ snin oħra nkunu nbatu minn nuqqas qawwi ta’ ilma, b’impatt ambjentali li jolqot lil biljuni ta’ nies.

3. SAL-IĊKEN INSETT

Kemm niddejqu, u bir-raġun, meta naraw jinqatlu għasafar, ħut u annimali! Il-Papa Franġisku, fl-Enċiklika li qed inwasslu fid-djar tal-Parroċċa din is-sena, il-*Laudato Si'* (Tkun Imfaħħar) jgħidilna li mhux għal dawn biss għandna nitnikktu. Hemm ukoll il-ħlejqiet żgħar, li xi drabi bilkemm jidhru, li meta jinqerdu l-foresti u l-boskijiet, jispiċċaw huma wkoll. Foresti bħal dawk tal-Amażonja u tal-Kongo, li huma meqjusa bħala l-pulmuni tad-dinja, huma mogħnija bi ħlejqiet u pjanti tassew żgħar. Hi ħasra li meta l-foresti jinħarqu jew is-siġar tagħhom jinqatgħu biex issir kultivazzjoni fihom, fi ftit snin inkunu tlifna għadd bla qies minn dawn l-ispeċi.

B'hekk eluf ta' kwalitajiet ta' pjanti u annimali qatt m'aħna sa nsibuhom iżjed. Dan għaliex il-bniedem mhux jagħti kas ta' kemm il-ħlejqiet żgħar huma importanti kemm għall-ikel kif ukoll għall-kura tal-mard u għall-ġid tal-ambjent. Bħala eżempji nsemmu l-fungi, l-alka, il-ħniex, l-insetti żgħar, ir-rettili u l-varjetà bla għadd ta' mikro-organiżmi.
Il-Papa jgħid li l-qerda ta' tant speċi ġejja mill-ġirja għall-qligħ tal-flus, bl-inqas ħsieb ta' dawn il-ħlejqiet żgħar. Il-bini ta' toroq, ta' ħitan jew ċnut madwar ċerti postijiet, l-ilqugħ tal-ilma u bini ieħor jieħdu post l-ambjenti naturali u xi kultant iġibuhom f'elf biċċa hekk li l-ispeċi li jkunu jgħixu fihom ma jkunux jistgħu iżjed ipassu u lanqas jitħarrku bla xkiel, u b'hekk xi speċi jkunu f'riskju li jispiċċaw.

Dan jgħodd ukoll għall-baħar, għax fl-oċeani hemm il-parti l-kbira tal-varjetà ta' ħlejqiet li ħafna minnhom bilkemm għadna nafu bihom u li huma mhedda mill-istess bniedem. Fl-ibħra tropikali, fis-sikek tal-qroll, jeżistu mal-miljun speċi, fosthom ħut, granċi u molluski, Dawn ukoll qegħdin jispiċċaw. Huwa fatt li l-ħajja fix-xmajjar, fl-għadajjar, fl-ibħra u

fl-oċeani, li titma' lil parti kbira mill-popolazzjoni, tidher milquta mis-sajd bla kontroll. Dan qed iwassal għal tnaqqis drastiku ta' organiżmi fl-ilma baħar li huma importanti ħafna fil-katina tal-ikel li minnhom jiddependu għalkollox speċi oħrajn li jservu ta' ikel għall-bniedem.

Il-Papa juri n-niket tiegħu li l-attività tal-bniedem, li jeqred il-foresti u jniġġeż il-baħar, qed twassal għall-qerda ta' ħafna ħlejqiet żgħar u b'hekk qed inċaħħdu lil għadd kbir ta' speċi milli jagħtu glorja lil Alla bl-eżistenza tagħhom.

4. KIF TIDĦOL IL-FIDI?

Il-Papa Franġisku jistaqsi għaliex għandha tidħol il-fidi fl-Enċiklika *Laudato Si'* (Tkun Imfaħħar), li aħna qed nirriflettu dwarha din is-sena, meta dan id-dokument indirizzah kemm għal dawk li jemmnu f'Alla kif ukoll għal dawk li ma huma ta' ebda reliġjon. It-tweġiba jagħtiha l-Papa stess: għaliex ix-xjenza u r-reliġjon jagħtuna toroq differenti għall-istess realtà imma jistgħu jidħlu fi djalogu qawwi bejniethom.

Konvint bil-ħtieġa tal-fidi l-Papa jħares lejn ir-rakkonti l-kbar tal-Bibbja għax dawn jitfgħu dawl fuq l-imħabba kbira li Alla għandu għall-bniedem, li huwa ħalaq biex jgħix f'armonija ma' dak li hemm madwaru. Meta Alla ordna lill-bniedem biex jieħu ħsieb l-art, tah ir-responsabbiltà li jindokra, jipproteġi u jippreserva l-ambjent. Għax hu mogħni bl-intelliġenza, il-bniedem ġie mogħti l-inkarigu li jimxi mal-liġijiet tan-natura u jżomm il-bilanċi delikati bejnu u bejn il-ħlejjaq l-oħra.

Fl-ewwel kotba tal-Bibbja Alla jfakkar lill-bniedem li għandu jagħti kas tal-ħlejjaq l-oħra, bħal meta nsibu dan il-kliem: “Jekk int tara l-ħmara ta'

ħuk, jew il-baqra tiegħu mixħuta fl-art fit-triq, tagħmilx tabirruħek ma rajthomx." U wkoll: "Jekk tiltaqa' fit-triq ma' bejta għasafar, f'xi siġra jew fl-art,… m'għandekx tieħu l-omm u l-frieħ." Saħansitra Alla ried li l-bniedem jifhem li l-mistrieħ fis-seba' jum mhuwiex biss għall-bniedem, imma wkoll "biex jistrieħu l-gendus u l-ħmar", jiġifieri li l-annimali għandhom jingħataw il-mistrieħ tagħhom.

Il-Papa jikkwota mill-Bibbja li: "Kull ħlejqa għandha t-tjieba u l-perfezzjoni proprja tagħha." Dan juri li l-ħlejjaq kollha għandhom valur fihom infushom u l-bniedem ma jistax jagħmel użu minnhom kif jidhirlu. Tant hu hekk li llum il-Knisja ma tagħmilx enfasi fuq li l-bniedem hu l-kmand tal-ħolqien u li l-bqija tal-ħlejjaq huma subordinati għalih. Il-ħlejjaq ta' kull xorta jirriflettu l-għerf u t-tjieba bla qies ta' Alla.

Id-disinn t'Alla kien li l-bniedem jgħix f'relazzjoni tajba miegħu nnifsu u mal-bqija tal-ħolqien. Imma ġara li l-bniedem mill-ewwel ma weġibx b'mod fidil għall-imħabba ta' Alla. Hemm ir-rakkonti ta' Kajjin, li l-għira wasslitu biex iwettaq l-agħar inġustizzja kontra ħuh, u tan-nies fi żmien Noè li għażlu d-dnub li miegħu ġab il-ħsara. Simboliżmu qawwi fir-rakkonti tal-Bibbja juri x'jiġri meta nwarrbu lil Alla u ninsew li hu l-Ħallieq. Għalhekk il-Papa jistedinna biex lil Alla nerġgħu nagħtuh postu, fil-figura ta' Missier tas-Sema u s-Sid tal-ħolqien.

5. L-ARMONIJA FIL-ĦOLQIEN

L-armonija li teżisti fil-ħolqien hi waħda mit-temi fl-Enċiklika tal-Papa Franġisku *Laudato Si'* (Tkun Imfaħħar). Alla ried li l-ħlejjaq ikunu jiddependu minn xulxin. Ix-xemx u l-qamar, is-siġar u l-iċken fjura, l-ajkla u l-għasfur tal-bejt, il-ħafna diversitajiet ta' ħlejjaq, li ebda waħda mhi daqs l-oħra, juru li ebda ħaġa maħluqa mhi biżżejjed għaliha nfisha. Biex jilħqu l-kobor sħiħ tagħhom iridu jgħinu 'l xulxin, f'qadi lil xulxin. Mill-ikbar xenarji sal-iċken xorta ta' ħajja, in-natura tgħinna ngħixu bil-ferħ fl-imħabba ta' Alla u nimtlew bit-tama fih.

Jekk noqogħdu attenti għal kif il-ħolqien jaħdem f'armonija, nitgħallmu nagħrfu lilna nfusna f'relazzjoni mal-ħlejjaq l-oħra. L-univers kollu kemm hu, b'armonija fost il-ħlejjaq, jikxef bl-isbaħ mod l-għana bla qies ta' Alla. Għalhekk irridu nitgħallmu napprezzaw il-varjetà tal-ħwejjeġ ta' madwarna fir-relazzjonijiet ta' bejniethom. Meta nikkontemplaw il-ħolqien fid-dawl tal-pjan sħiħ ta' Alla, nifhmu aħjar l-importanza u s-sinifikat ta' kull ħlejqa.
Meta aħna niftakru li kulma jeżisti hu mera ta' Alla, il-qalb tagħna ġġarrab ix-xewqa li tqim lil Alla għall-ħlejjaq kollha tiegħu u tqimu flimkien magħhom, kif insibu fl-għanja mill-isbaħ ta' San Franġisk ta' Assisi, li hi l-ispirazzjoni ta' l-Enċiklika tal-Papa Franġisku:

> "Ħallihom ifaħħruk il-ħlejjaq kollha,
> u l-aktar id-dawl sfiq ta' oħtna x-xemx
> li twelled il-jum ġdid, u bl-isfa dija
> turi, Mulej, li ogħla minnek m'hemmx.
>
> Mulejja, tkun imfaħħar f'ħuna l-qamar,
> fil-kwiekeb sbieħ ġo sema kbir, leqqien;

u f’ħuna r-riħ, fis-sħab, f’taqlib, fi bnazzi
li bihom tgħajjex, b’seħer, il-ħolqien.

Mulejja, ħa tkun imfaħħar f’ħuna l-ilma,
irżin u safi wisq, meħtieġ qatigħ;
u f’ħuna n-nar li jagħti d-dawl fl-iljieli,
sbejjaħ, kollu ħajja, qawwi, sħiħ.”

Dan ma jfissirx li npoġġu fuq l-istess livell lill-ħlejjaq kollha, għax il-bniedem għandu valur partikulari. Fil-qalb tiegħu, il-bniedem irid l-ewwel ikollu ħlewwa, kompassjoni u tħassib għall-bnedmin. Ma tagħmilx sens li jissielet kontra t-traffikar tal-annimali f’riskju ta’ estinzjoni filwaqt li jibqa’ għalkollox indifferenti quddiem it-traffikar tal-persuni u ma jinteressahx mit-tbatija tal-foqra. Il-qalb hi waħda u d-dispjaċir għall-moħqrija tal-annimali u għall-qerda tal-ambjent għandu jkun jinħass iktar fit-tbatija tal-persuni.

6. ĠESU JĦARES B'IMĦABBA LEJN IL-ĦOLQIEN

Il-Papa Franġisku jsemmi kif Ġesù jħares lejn il-ħolqien. Meta jitkellem mad-dixxipli tiegħu, Ġesù jurihom ir-relazzjoni li Alla għandu bħala Missier mal-ħlejjaq kollha. Il-Papa jfakkar kif kull waħda minn dawn hi importanti f'għajnejn Alla u jikkwota lil Ġesù li jgħid lid-dixxipli: "Ħames għasafar tal-bejt mhux żewġ soldi jinbiegħu? U anqas wieħed minnhom ma hu minsi quddiem Alla." Ukoll: "Ħarsu lejn l-għasafar tas-sema; la jiżirgħu u lanqas jaħsdu u lanqas igeddsu fl-imħażen, u madankollu Missierkom li hu fis-Smewwiet jitmagħhom!"

Bil-mod kif għex, Ġesu' stieden lin-nies biex ikunu attenti għall-ġmiel li hawn fid-dinja, bħalma hu kien f'kuntatt bla waqfien man-natura u kien juri lejha attenzjoni sħiħa ta' mħabba. Meta kien jiġri minn rokna għall-oħra ta' art twelidu, kien jieqaf jikkontempla l-ġmiel miżrugħ fir-raba', u jistieden lid-dixxipli biex fil-ħwejjeġ ta' madwarhom jilmħu l-messaġġ tal-Missier. Stedinhom: "Erfgħu għajnejkom u ħarsu ftit kif l-għelieqi saru bojod għall-ħsad!" Kien ixebbaħ il-Knisja tiegħu ma' elementi tan-natura: "Is-Saltna tas-Smewwiet tixbah lil żerriegħa tal-mustarda li wieħed raġel ikun qabad u żeragħha fl-għalqa tiegħu. Hija tabilħaqq l-iżgħar waħda fost iż-żrieragħ kollha, iżda meta tikber, tkun l-akbar waħda fost il-ħxejjex, u ssir siġra."

Ġesù kien jgħix f'armonija sħiħa mal-ħolqien, tant li ta' madwaru kienu jibqgħu mistagħġba: "Dan xi bniedem hu, biex sal-irjieħ u l-baħar jisimgħu minnu?" Ġesù ma kienx bniedem maqtugħ mid-dinja u kien jiggosta l-ħwejjeġ pjaċevoli fil-ħajja. Tant li qal: "Ġie Bin il-bniedem,

jiekol u jixrob, u qegħdin jgħidu: ‘Araw, xi bniedem wikkiel u sakranazz’!”
Ġesù kien jaħdem b’idejh, kuljum kien jidħol f’kuntatt ma’ oġġetti maħluqa minn Alla biex jagħtihom forma bil-ħila tiegħu ta’ bniedem tas-sengħa. Il-parti l-kbira tal-ħajja ta’ Ġesù kienet dedikata lil dan ix-xogħol, f’ħajja sempliċi anke jekk ma kienet tiġbed l-ebda ammirazzjoni: “Dan mhuwiex il-mastrudaxxa bin Marija?”

Ġesù hu qrib in-natura sa mill-bidu tal-ħolqien: “Kollox bih u għalih kien maħluq”. U f’Ġesù rxoxt u glorjuż il-ħolqien kollu jsib il-milja tiegħu, kif jikteb San Pawl: “Hekk Alla għoġbu li tgħammar fih il-milja kollha; bih Alla għoġbu jerġa’ jħabbeb kollox miegħu; bid-demm tiegħu, imxerred fuq is-salib, ġieb is-sliem permezz tiegħu fis-sema u fl-art.”

7. IS-SABIĦ TAL-KULTURI DIFFERENTI

Il-Papa Franġisku jgħid li meta nistudjaw il-problemi ambjentjali ma nistgħux inħallu fil-ġenb lill-persuni. Fost l-oħrajn huwa jiġbed l-attenzjoni għall-komunitajiet madwar id-dinja li għandhom kulturi u tradizzjonijiet partikulari, bħalma huma l-Aboriġini. Tkun ħaġa ħafna iżjed gravi jekk ikomplu jgħibu kulturi tant interessanti milli jekk ma jibqgħux jeżistu xi speċi ta’ annimali jew pjanti.

Komunitajiet bħall-Aboriġini mhumiex sempliċi minoranza fost tant oħrajn, li forsi jitwarrbu u ma jingħatawx leħen fl-istess arthom. Huma jixirqilhom jingħataw widen, l-aktar meta jkunu se jitwettqu proġetti kbar li jmissu l-artijiet tagħhom. Għan-nies tal-post, l-art mhix sempliċiment ġid ekonomiku imma rigal minn Alla u wirt imħolli minn dawk li ġew qabilhom. Hija spazju qaddis li jridu jgħożżu għax hu l-

ambjent fejn huma jsaħħu l-identità tagħhom, ikomplu t-tradizzjonijiet ħelwin tagħhom u jibqgħu jżommu l-valuri li trabbew fihom.

Il-wirt naturali, storiku, artistiku u kulturali qed jisfa mhedded. Dan il-wirt hu parti mill-identità tal-pajjiżi u tan-nies li jgħixu fihom u għalhekk irridu nibżgħu għall-istorja, il-kultura u l-arkitettura tad-diversi naħat tad-dinja, anke dawk remoti. Ir-rota b'saħħitha tal-kummerċ dinji, f'ġirja bla rażan, qed tgħaqqad flimkien il-kulturi u ddgħajjef it-teżor tal-ilwien sbieħ li joffru. Ħafna drabi, minflok nibnu fuq il-kultura lokali, jintużaw mudelli ta' żvilupp meħudin minn pajjiżi oħra. Hemm bżonn li dawk li qed imexxu d-dinja u għandhom is-saħħa u l-flus iħarsu l-jeddijiet tan-nies tal-post u f'kull proġett jikkunsidraw l-ewwel il-kultura tagħhom. Fil-fatt dawn in-nies għandhom ikunu l-atturi prinċipali. Min jippjana għandu jipprova jifhem s-simboli u d-drawwiet ta' kull grupp u joqgħod lura milli jimponi kwalità ta' ħajja differenti.

Dnub li f'bosta nħawi tad-dinja n-nies tal-post qed issirilhom pressjoni kbira biex jitilqu u jagħmlu l-wisa' ħalli arthom tintuża għat-tħaffir għall-minerali, għall-agrikultura jew għat-trobbija tal-bhejjem, bla ma jingħata wisq kas tal-ħsara li ssir lin-natura jew lill-kultura. L-aħjar nies biex jieħdu ħsieb l-art huma dawk li jitħallew joqogħdu fit-territorji tagħhom. Hekk il-kultura ma tkunx monument tal-passat imma tibqa' attività ħajja li ssebbaħ id-dinja tagħna.

8. DINJITÀ F'AMBJENTI DIFFIĊLI

F'din l-Enċiklika l-Papa Franġisku jitkellem dwar in-nuqqasijiet fejn jidħlu d-djar. Parti kbira mis-soċjetà, u mhux biss il-foqra, iħabbtu wiċċhom ma' diffikultajiet serji biex ikollhom id-dar tagħhom. Il-Papa jsemmi t-tbatija ta' ħafna li m'għandhomx dar li tixirqilhom bħala persuni.

Dan japplika wkoll għal kwartieri f'ħafna naħat tad-dinja fejn hemm appartamenti ffullati, fosthom dawk li jinsabu fit-trufijiet tal-bliet il-kbar. Issib blokok kbar ta' bini, mingħajr l-ebda gost ta' arkitettura, tal-istess forma, fejn jgħixu l-familji ta' dawk li jaħdmu fl-ibliet. Biex idaħħlu aktar appartamenti, jagħżlu li ma jħallux spazji miftuħa għal arja nadifa li tagħmel iż-żona ambjent xieraq għan-nies li jgħixu hemmhekk. Ambjenti bħal dawn iqanqlu sensazzjoni ta' monotonija, ta' iżolament soċjali li jiffavorixxi mġibiet anti-soċjali u vjolenti. Mal-ewwel daqqa t'għajn donnok ma tissaportix tgħix hemm u tħossok fgat fi blokok kbar ta' appartamenti u spazji maħnuqa bin-nies. Hemm ukoll dawk li jgħixu f'subborgi maħmuġa jew fi blokok ta' bini perikolużi. F'dawn l-ambjenti, sajmin minn kull armonija, diffiċli li nies jintegraw ruħħhom bħala komunità.

Il-Papa Franġisku ma jonqsux il-kuraġġ u joffri t-tama. Isemmi li ħafna persuni, anke f'kundizzjonijiet bħal dawn, kapaċi jinsġu rabtiet ta' appartenenza mal-oħrajn. Hemm nies li jħabirku biex jegħlbu l-ħitan tal-egoiżmu u jagħtu sehemhom għall-aħjar tal-binja jew tal-kwartier. Il-Papa japprezza l-kreattività u l-ġenerożità ta' persuni u gruppi li kapaċi jtaffu l-konsegwenzi ta' ambjent li jkerrah u jibqgħu jagħtu sens lil ħajjithom anke qalb id-diżordni tad-dinja tal-lum. Wieħed mill-eżempji li jagħti hu dak li f'xi postijiet, fejn il-faċċati tal-binjiet huma fi stat ħażin

ħafna, issib persuni li jieħdu ħsieb b'ħafna dinjità d-dar tagħhom minn ġewwa jew iħossuhom sew minħabba l-qalb tajba u l-ħbiberija tan-nies.

Il-Papa jappella biex fit-tfassil ta' appartamenti ġodda jkunu inklużi aktar wesgħat pubbliċi u biex kull intervent fil-pajsaġġ jagħti kas tad-diversi elementi tal-post b'mod partikulari l-persuni. In-nies iridu jkunu mistiedna biex ikunu parti mill-proġett ħalli mbagħad iħossuhom komdi f'belt li qed tħaddanhom fiha u tgħaqqadhom flimkien.

Espressjoni sabiħa tal-Papa Franġisku tesprimi x-xewqa tiegħu għal akkomodazzjoni ta' dinjità: "Kemm huma sbieħ dawk l-ibliet li, anki fid-disinn arkitettoniku tagħhom, huma mimlija bi spazji li jgħaqqdu, joħolqu relazzjoni u jiffavorixxu l-għarfien tal-persuna l-oħra!"

9. LEJN STIL ĠDID TA' ĦAJJA

Fl-aħħar kapitli tal-Enċiklika *Laudato Si'* (Tkun Imfaħħar), il-Papa Franġisku jispjega kif it-tagħlim tal-Knisja jista' jkun ta' siwi f'dak li għandu x'jaqsam mal-ħarsien tal-ambjent. Il-Papa japprezza li xi mexxejja ta' pajjiżi jesprimu lingwaġġ reliġjuż fil-messaġġi tagħhom għal dinja aħjar bħal meta jistiednu għar-rispett lejn l-oħrajn, il-ħtieġa ta' sagrifiċċji biex nevitaw ħsara fl-ambjent u meta jħeġġu għal relazzjonijiet aħjar bejn il-popli.

Il-Papa jindirizza b'mod partikulari lilna li nemmnu, u jappella biex għemilna jkun jaqbel ma' dak li nemmnu, li ninfetħu dejjem mill-ġdid għall-grazzja ta' Alla u nħabirku għall-imħabba, għall-ġustizzja u għall-paċi. Huwa jiġbed l-attenzjoni għal meta fhimna ħażin il-prinċipji soċjali li tipproponi l-Knisja u għal meta ġġustifikajna l-abbuż ~~tan-~~min-natura u

l-ħakma żejda tal-bniedem fuq il-ħolqien. Jekk iġġustifikajna l-gwerer, l-inġustizzja u l-vjolenza, irridu nindunaw li żbaljajna għax b'dan il-mod ma konniex fidili lejn it-tagħlim tal-Knisja.

Trid issir konverżjoni fina fejn tidħol il-kultura tal-konsumiżmu u ta' nfiq bla rażan. Il-Papa jgħid li l-intrapriżi jagħmlu minn kollox biex jiġbdu l-kijenti għall-bejgħ tal-prodotti hekk li n-nies tispiċċa tinġarr mar-riħ tal-akkwisti u x-xiri bla bżonn. Inġibu l-iskuża tat-taparsi libertà tal-konsum meta fil-verità l-ħielsa huma dawk li jagħmlu parti minn minoranza li taħtaf taħt difrejha s-setgħa ekonomika u finanzjarja. Meta l-egoiżmu jagħlaq għajnejn min qed jagħmel qligħ kbir, iktar tikber fih ir-regħba u ma jara xejn ħlief il-flus. Veru wkoll li meta qalb il-bniedem tkun vojta, iktar għandha bżonn oġġetti x'tixtri, tippossiedi u tikkonsma.

Il-Papa jgħid li hemm bżonn li naqbdu rotta ġdida u nibdlu l-istil ta' ħajjitna f'ħafna ħwejjeġ għax, qabel xejn hu l-bniedem li għandu bżonn jinbidel. Irid jiddeċiedi li jimpenja ruħu għal ġejjieni aħjar b'imġiba u bi stil ta' ħajja ġdida. Għal dan irridu nidħlu għal sfida kulturali, spiritwali u edukattiva ġdida li titlob toroq twal ta' qawmien ġdid.

Iwassal x'imkien dan l-istil ta' ħajja? Iva, il-Papa hu konvint li meta titqiegħed pressjoni tajba fuq dawk li qed iżommu taħt idejhom is-setgħa politika, ekonomika u soċjali, dawn iħossu li għandhom jibdew jipproduċu b'mod differenti. Kieku n-nies u l-movimenti tal-konsumaturi jsibu mod kif jieqfu jixtru prodotti li b'xi mod imorru kontra l-ambjent, anke kumpaniji kbar ikollhom jibdlu mġibithom u jkunu mġiegħla jagħtu kas tal-impatt ambjentali.

10. L-EDUKAZZJONI GĦALL-AMBJENT

Fl-aħħar paġni tal-Enċiklika *Laudato Si*, il-Papa Franġisku jgħid li d-dinja għandha quddiemha l-isfida tal-edukazzjoni f'dak li jirrigwarda l-ambjent għax, filwaqt li ż-żgħażagħ huma lesti li jissieltu b'mod ta' min jammirah għall-ħarsien tal-ambjent, l-egoiżmu li mdawrin bih jaħdem kontrihom. Il-ġenn tal-konsumiżmu, is-suq bla regoli, it-taparsi progress u l-kompetizzjoni huma fost l-elementi li mhux qed jgħinu fl-edukazzjoni għall-ħarsien tal-ambjent. Tassew li żdiedu l-informazzjoni dwar l-ambjent, l-istudji, il-konferenzi u l-liġijiet għall-ħarsien tal-ambjent, imma dan kollu jkun bla effett jekk ma ssirx bidla fil-moħħ u fil-qalb tal-persuni b'mod li jibdew jgħożżu d-drawwiet tajba u jimxu fuq stil ta' ħajja fejn jieħdu ħsieb il-ħolqien b'għemejjel żgħar ta' kuljum.

Il-Papa jsemmi eżempju tassew prattiku. Minkejja li l-qagħda finanzjarja ta' persuna tippermetti li tikkonsma u tonfoq iżjed, tkun qed tħares l-ambjent meta tidra tilbes ħwejjeġ li jsaħħnu iżjed minflok ma tixgħel il-*heater*. Eżempji oħra tal-Papa huma meta nevitaw l-użu ta' materjal tal-plastik jew tal-karta, innaqqsu l-konsum tal-ilma, nifirdu l-iskart, insajru biss dak li naħsbu nifilħu nieklu, nittrattaw b'għożża l-ħlejjaq ħajjin l-oħra, ninqdew bit-trasport pubbliku, naqsmu l-istess karozza ma' iktar minn pursuna waħda u nitfu d-dwal mixgħula għalxejn. Oġġett nistgħu nerġgħu nużawh minflok narmuh mill-ewwel.

Fost dawk li jistgħu jedukaw dwar l-ambjent hemm il-familja, l-iskola, il-mezzi ta' komunikazzjoni u l-katekisti. Edukazzjoni tajba fl-iskola sa miċ-ċkunija tnibbet żerriegħa li tista' tħalli frott matul il-ħajja kollha. Imma l-Papa jisħaq fuq l-importanza tal-familja, għax hi l-post fejn il-ħajja, li hi don ta' Alla, tiġi milqugħa sewwa u mħarsa minn kull theddida li jista' jkollha. Quddiem dik li qiegħda tissejjaħ "il-kultura tal-mewt", il-familja

hi l-qalba tal-kultura tal-ħajja. Fi ħdan il-familja jixxettlu l-ewwel drawwiet ta' mħabba u għożża għall-ħajja, bħall-użu tajjeb tal-affarijiet, l-ordni u l-indafa, ir-rispett lejn il-lokal u l-ħarsien tal-ħlejjaq kollha. Fil-familja nitgħallmu nitolbu permess bla ma nkunu arroganti, illissnu "grazzi" bħala espressjoni ta' apprezzament sinċier għal dak li nirċievu, u nitolbu skuża meta nagħmlu xi ħaġa ħażina. Huma ġesti ċkejknin ta' edukazzjoni u ta' ħlewwa sinċiera.

Il-Papa Franġisku jispiċċa l-Enċiklika b'talba li tinkludi dan li ġej: "Mulej, bil-qawwa u bid-dawl tiegħek, agħżel lilna biex inħarsu lil kull ħajja, biex inħejju għal ġejjieni aħjar, biex tiġi Saltnatek ta' ġustizzja, paċi, mħabba u ġmiel. Tkun imfaħħar! Ammen."